

MAA- JA METSÄTALOUSMINISTERIÖ
Kala- ja riistaosasto

KANSALLINEN VESIVILJELYOHJELMA 2015

Valtioneuvoston periaatepäätös

1 Johdanto

Maailmanlaajuisesti vesiviljely on ollut viimeiset 30 vuotta nopeimmin kasvava elintarvikkeiden alkutuotannon muoto ja se on nähty kaikilla mantereilla strategisesti tärkeäksi kehityskohteeksi. Tällä hetkellä vesiviljely kattaa jo kolmanneksen maailman ruokakalatuotannosta ja ennusteiden mukaan elintarvikkeeksi käytettävät kalat ovat suurimmaksi osaksi viljeltyjä jo vuoteen 2030 mennessä.

Suomessa on luontaiset edellytykset vesiviljelylle ja Suomi oli vielä 1980-luvulla Euroopan johtavia isojen lohikalojen tuottajamaita. Suomalainen vesiviljelytuotanto on tämän jälkeen vastoin yleistä kansainvälistä kehitystä laskenut huomattavasti 1990-luvun alun jälkeen. Vesiviljely käsittää Suomessa ruokakalan-, istukaspoikastuotannon sekä ravunkasvatuksen. Vuotuinen ruokakalantuotanto on vakiintunut 2000-luvulla noin 13–15 miljoonan kilon tasolle ja poikastuotantomäärä noin 70 miljoonaa kappaleen tasolle. Rapuja kasvatetaan vuosittain reilu 100 000 kpl. Vesiviljelytuotannon arvo oli vuonna 2006 noin 60 miljoonaa euroa.

Elintarvikekalan kokonaismarkkinat Suomessa ovat noin 80 miljoonaa kiloa, josta lohikalojen osuus on runsaat 30 miljoonaa kiloa. Kalan kulutuksen ja jalostussektorin voimakas kasvu Suomessa EU-jäsenyyden aikana on pohjautunut suurelta osin viljeltyyn tuontikalaan. Kotimaisen kalan osuus kalan kokonaiskulutuksesta on vähentynyt huomattavasti viimeisen kymmenen vuoden aikana. Tämä kehitys johtuu pitkälti siitä, että kotimaisen kalan alkutuotanto ei ole pystynyt vastaamaan lisääntyneeseen kysyntään pääasiassa toimintaympäristöstä johtuvien rajoitteiden vuoksi.

Kansallinen vesiviljelyohjelma 2015 on valtioneuvoston 18.6.2009 hyväksymä periaatepäätös, jonka tavoitteena on parantaa elinkeinon kilpailuedellytyksiä ja huolehtia toiminnan kestävyysvarmistamisesta. Tämä edellyttää, että vesiviljelyä koskevat elinkeino- ja ympäristöpolitiikat sovitetaan yhteen siten, että ne muodostavat elinkeinon ja ympäristönsuojelun kannalta johdonmukaisen kokonaisuuden. Vesiviljelyn kannalta voimassa olevat keskeiset valtioneuvoston periaatepäätökset ovat 23.11.2006 annettu vesiensuojelun suuntaviivat vuoteen 2015 sekä 26.4.2002 annettu Suomen Itämeren suojeluohjelma. Vuoden 2009 lopussa hyväksyttävät alueelliset vesienhoitosuunnitelmat vaikuttavat osaltaan elinkeinon toimintaedellytyksiin.

Vesiviljelyohjelma on laadittu maa- ja metsätalousministeriön asettamassa vesiviljelyn kehittämissuunnitelmassa. Ryhmä koostuu vesiviljelyelinkeino-, ympäristöministeriön, Lounais-Suomen ympäristökeskuksen, Länsi-Suomen ympäristölupaviraston, Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen, TE-keskusten ja maa- ja metsätalousministeriön edustajista. Ohjelmassa esitetyt linjaukset ja toimenpiteet koskevat Manner-Suomea. Ahvenanmaan maakunta kehittää vesiviljelyelinkeinoja maakuntansa alueella itsehallintolain mukaisesti.

Ohjelman tavoitteet

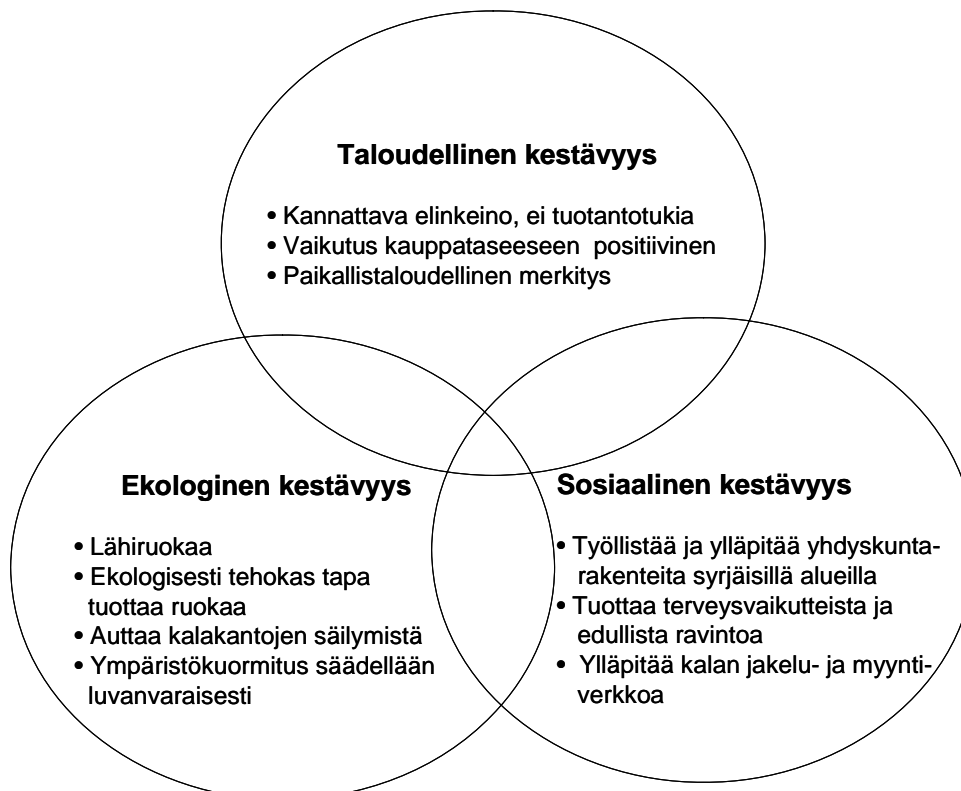
- Luoda kansainvälisesti kilpailukykyinen toimintaympäristö vesiviljelyelinkeinolle
- Sovittaa yhteen vesiviljelyä koskevat elinkeino- ja ympäristöpolitiikat
- Luoda edellytykset tuotannon kestäville kasville ja monipuolistamiselle sekä nykyistä suuremmalle omavaraisuudelle viljellyissä lohikaloissa
- Alan ympäristöosaamisen ja teknologisten innovaatioiden kehittäminen ja käyttöönotto
- Hyvän kalaterveystilanteen hallinta

2 Vesiviljelyn yhteiskuntavastuu

Vesiviljely luo työllisyyttä ja ylläpitää yhdyskuntarakenteita sekä palveluja erityisesti syrjäisillä alueilla, joilla ympärivuotisten työpaikkojen luominen on vaikeaa. Koko maassa kotimainen viljelty kala on vahvistanut tuoreiden kalatuotteiden jalostus- ja jakeluketjua. Lisäksi sen hyvä saatavuus ja laatu ovat laajentaneet vähittäismyyntiverkkoa, minkä seurauksena myös luonnonkalan tarjontamahdollisuudet ovat parantuneet. Kalanjalostusteollisuudelle kirjolohi on tärkein kotimainen raaka-aine. Kun yritykset kansainvälistyvät ja toiminta on ylikansallista, kotimaisen viljelytuotannon riittävyys vaikuttaa suoraan kalanjalostusteollisuuden toimintaedellytyksiin Suomessa. Lisäksi vesiviljely tuottaa ravintoa, joka on koko väestön saatavilla ja jolla on monia hyödyllisiä terveysvaikutuksia.

Vesiviljely on alkutuotantoa, joka toimii ilman tuotantotukia. Suomalaisten kalanviljelytuotteiden ja –teknologian viennin arvo on suurempi kuin tuotannossa tarvittavien panosten tuonnin arvo. Lisäksi kotimainen elintarvikekalan tuotanto korvaa tuontia, joten toiminnan vaikutus kauppataseeseen on positiivinen. Toiminnalla on myös monilla syrjäisillä alueilla huomattava paikallistaloudellinen merkitys.

Vesiviljely, kuten kaikki muukin elintarviketuotanto, aiheuttaa ravinnekuormitusta ja voi olla ristiriidassa vesistön muiden käyttömuotojen kanssa. Vesiviljelyllä on kuitenkin myös useita ekologisesti myönteisiä vaikutuksia. Viljelyn avulla on voitu säilyttää useita luonnosta kokonaan hävinneitä arvokalakantoja ja vahvistaa heikentyneitä kantoja. Monien tärkeiden saalislajien, kuten lohikalajien, siian ja kuhan saaliista merkittävä osa perustuu viljeltyjen poikasten istutuksiin. Toiminta on kotimaan markkinoita palvelevaa lähituotantoa, jossa jakelun ja varastoinnin aiheuttama ekologinen jalanjälki on pieni. Se on myös ekologisesti tehokas tapa tuottaa ravintoa, koska vaihtolämpöisinä eläiminä kalat käyttävät saamansa ravinnon paljon tehokkaammin kasvuun kuin tasalämpöiset tuotantoeläimet.

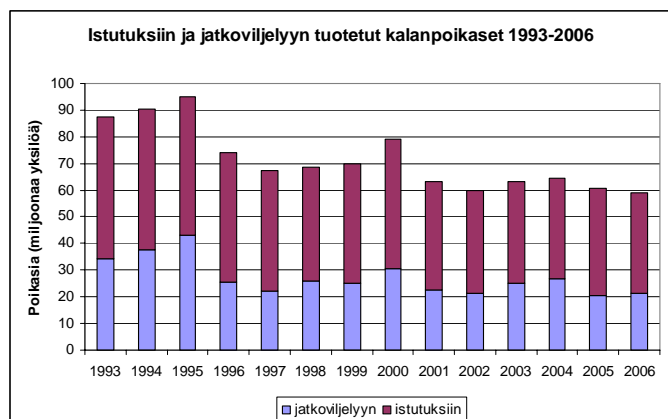
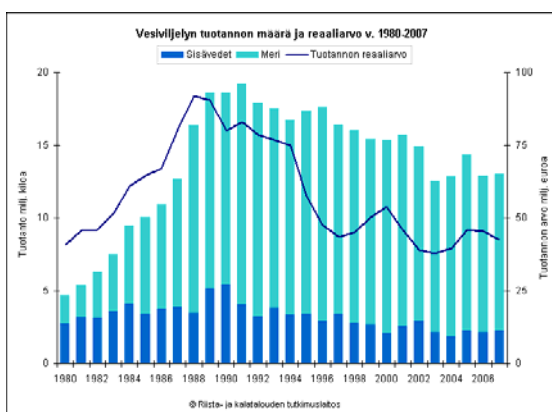
3 Vesiviljelyn kehitys ja nykytila

3.1 Kehitys Suomessa

Suomalaisen ruokakalan tuotanto käynnistyi Suomessa 1960- ja 1970-luvulla pienimuotoisena ja usein sivutoimisena elinkeinona. Pienten laitosten sijoittuminen ympäristön kannalta ei ollut optimaalinen ja elinkeinoa koskeva ympäristöohjaus oli vähäistä. Suomi oli Pohjoismaiden suurin ison lohikalan tuottaja vielä 1980-luvun alussa ja ruokakalan tuotannon kehitys oli 1980-luvun lopulle saakka linjassa globaalin kasvukehityksen kanssa. Suomessa vesiviljelyn kasvukehitys kääntyi kuitenkin laskuksi 1990-luvun alkupuolella. 2000-luvulla alan yritys rakenne on kansainvälisen kilpailun kiristyessä jatkuvasti keskittynyt, mutta tuotanto ei siitä huolimatta ole keskittynyt isompiin tuotantoyksiköihin, vaan se tapahtuu edelleen pienissä hajanaisissa yksiköissä perinteisillä kasvatuspaikoilla. Pieni yksikkökoko yhdistettynä ympäristönsuojeluun, eläinten terveyteen ja muihin tuotantoa ohjaaviin tekijöihin liittyvään korkeaan vaatimustasoon on heikentänyt elinkeinon edellytyksiä Suomessa. Ympäristölupien kuormituksen vähentämisvaatimukset ovat osaltaan vaikuttaneet elinkeinon toimintaedellytyksiin. Lisäksi norjalaisen kirjolohen ja lohen tuonnin aiheuttama hintakilpailu on heikentänyt yritysten kannattavuutta.

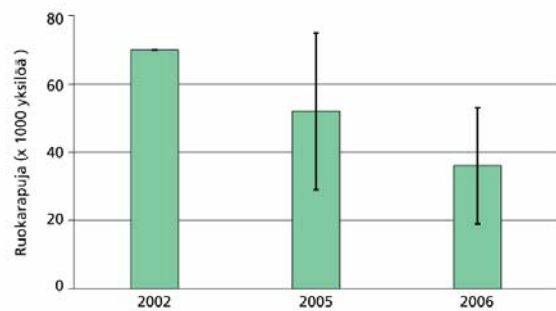
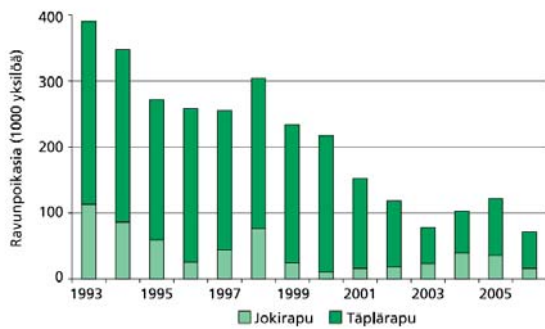
Vuonna 2007 ruokakalan tuotanto oli noin 13 000 tonnia ja tuotannon arvo noin 43 miljoonaa euroa. Ruokakalasta 83 prosenttia tuotettiin merialueilla: Ahvenanmaalla 5 400 tonnia, Lounais-Suomen rannikolla ja saaristossa 3 700 tonnia ja muilla merialueilla noin 1 700 tonnia. Sisämaassa tuotettiin 2 200 tonnia kalaa elintarvikkeeksi.

Luonnonvesiin istutettavien poikasten tuotannolla on hyvin samanlainen kehityshistoria kuin ruokakalankasvatuksella. Istukastuotanto alkoi 1960-luvulla kokeilumuotoisena ja 1980-luku oli nopean kasvun aikaa. Tuotanto saavutti tähänastisen lakipisteensä 1990-luvun alussa, jota seurasi laskuvaihe. 2000-luvulla tilanne on tasaantunut. Vuonna 2007 kalan- ja ravunpoikasia tuotettiin istutuksiin ja jatkokasvatukseen yhteensä noin 70 miljoonaa yksilöä. Luonnonvesiin istutettavien poikasten tuotannon arvo on 15–20 miljoonaa euroa vuodessa. Poikastuotanto keskittyi Oulun ja Lapin läänien sekä Keski-Suomen alueille.

Kuva 2. Ruokakala- ja istukastuotannon kehitys (RKTL)

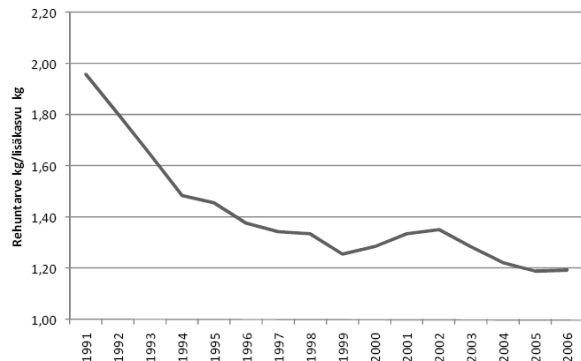
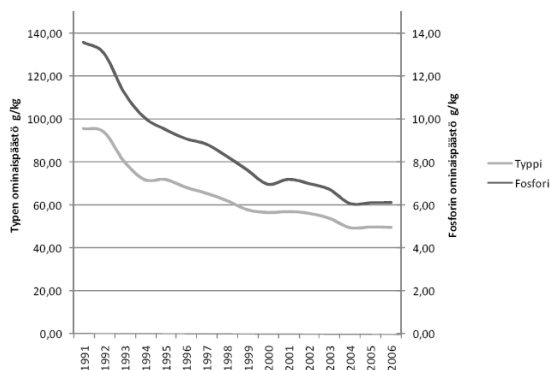
Vuonna 2006 Suomessa toimi noin 60 ravunkasvatustilaa, jotka tuottivat yhteensä 36 000 kpl ruokarapuja ja 71 000 ravunpoikasta. Ravunviljelytilojen lukumäärä ja tuotanto on laskenut huomattavasti 90-luvun tilanteesta ja pääsyy siihen on luonnonvesien lisääntynyt täpläraputuotanto. Rapuja viljeltiin eniten Varsinais-Suomessa.

Kuva 3. Ravunviljelyn kehitys (RKTL).

3.2 Vesiviljely ja ympäristö

Vesiviljelyn ravinnekuormitus on alentunut vuoden 1990 tasosta noin 60 % ja vuonna 2004 alan fosforikuormituksen osuus ihmistoiminnoista aiheutuvasta vesien kokonaisravinnekuormituksesta oli noin 2 % ja typpekuormituksen noin 1 %. Vesiviljely saavutti ainoana toimialana vuoteen 2005 asti ulottuneeseen vesiensuojelun tavoiteohjelmaan kirjatut kuormituksen vähentämistavoitteet. Noin kolmannes kuormituksen alenemisesta on seurausta tuotannon laskusta ja loppu perustuu alan aktiivisiin kehitystoimiin ja erityisesti tehostuneeseen rehunkäyttöön.

Kuva 4. Kalankasvatuksen ominaiskuormituksen ja kalojen rehunkäytön tehokkuuden kehitys vuosina 1991-2006.

Ahvenanmaa ja Saaristomeri ovat keskeisiä ruokakalan tuotantoalueita. Alueella tuotetaan yhteensä noin 2/3 koko Suomen ruokakalatuotannosta. Kalankasvatuksen kuormitus Saaristomerellä on karkeasti arvioiden puoliintunut viimeisen kymmenen vuoden aikana. Vuonna 2005 kalankasvatuksen aiheuttama kuormitus oli 6 % fosforin ja 2 % typen osalta koko Saaristomeren kokonaiskuormituksesta.

Vesiensuojeluvaatimusten seurauksena kalankasvatuksen vesistökuormitus on alentunut selvästi 1990-luvun alun jälkeen. Tavoiteltujen vaikutusten lisäksi järjestelmä on osaltaan vaikuttanut alan tuotannolliseen ja taloudelliseen kehitykseen ja siten myös vaikuttanut alan kilpailukykyyn.

3.3 Ruokakalan tuotannon kehitys lähialueilla

Ruotsissa vesiviljelyn nopea kehitys perustuu suomalaisiin yrittäjiin, jotka ovat ympäristölupasyistä siirtäneet toimintaansa Suomesta Ruotsiin. Suomalaisten yrittäjien tuotanto Ruotsissa oli vuonna 2006 jo noin 5 miljoonaa kiloa. Ruotsissa tuotettu kala tuodaan pääasiassa Suomen markkinoille. Yksittäisten lupien tuotantovolyymit ovat Ruotsissa 250–600 tonnia. Samoien yritysten luvat Suomen puolella ovat 50–150 tonnia yksikköä kohden. Vuonna 2009 laaditussa komiteamietinnössä (Det växande vattensbrukslandet, SOU 2009:26) Ruotsin tuotantotavoitteeksi on kirjattu 50 miljoonaa kiloa vuodessa. Tämä tarkoittaa nykyisen tuotantomäärän moninkertaista kasvamista.

Norja on kalanviljelyn suurvalta, jonka tuotanto on yli 500 milj. kg vuodessa. Norjassa yksittäisten lupien tuotantovolyymit ovat Suomeen nähden noin kymmenkertaisia. Strategiseksi tavoitteeksi on asetettu globaalin kilpailuaseman varmistaminen ja alan kasvumahdollisuuksien turvaaminen. Hallituksen toimin varmistetaan sopivien kasvatuspaikkojen saatavuus alan käyttöön.

Luoteis-Venäjällä vesiviljely on käynnistynyt merkittävässä määrin vasta 2000-luvulla, mutta nopean kasvun ansiosta tuotanto on jo nyt Suomen tasoa. Voimakkaan kasvun oletetaan jatkuvan myös tulevaisuudessa. Päätuotantoalueella Karjalan Tasavallassa tuotanto on tällä hetkellä noin 10 milj. kg ja vuoteen 2010 mennessä se pyritään nostamaan 25 miljoonaan kiloon.

4 Tavoitetila vuonna 2015

*Suomi on kestävä vesiviljelyn osaamisen, kehittämisen ja hallinnoinnin edelläkävijä.
Vesiviljelytuotanto on monipuolista ja sen kasvumahdollisuudet on hyödynnetty
tehokkaasti.*

Kestävä vesiviljely muodostuu ekologisen, sosiaalisen ja taloudellisen kestävyuden tasapainoisesta kokonaisuudesta. Kestävä vesiviljelyelinkeinon taloudellisen kasvun edellytyksenä on, että ympäristön laatu säilyy tuleville sukupolville hyvänä. Elinkeinon ohjaukseen liittyvissä toimenpiteissä sovelletaan keinoja, jotka ovat ekologisesti, taloudellisesti ja sosiaalisesti kestäviä.

Yhteiskunnalliset vaikuttavuustavoitteet

Ohjelma tähtää vuoteen 2015, jolloin suomalainen vesiviljelyelinkeino toimii nykyaikaisilla ja tehokkailla sekä kilpailukykyisillä tuotantomenetelmillä entistä suuremmissa tuotantoyksiköissä. Vesiviljelytuotanto on keskittynyt ja kasvanut erityisesti alueilla, joissa viljelyyn on hyvät toimintaedellytykset ja toiminta on sovitettavissa mahdollisimman hyvin yhteen alueen muiden käyttötärpeiden kanssa. Elinkeinon ympäristöohjausjärjestelmä kannustaa tuottajia ottamaan käyttöön ympäristötekniikkaa ja uusia toimintamalleja. Toiminnan ravinnekuormitus suhteessa tuotantoon pienenee ja uusien ympäristötoimien toteuttamisen myötä tavoitteena on, että toimialan nettoravinnekuormitus Itämereen ei kasva ja yleisesti ympäristövaikutukset pienenevät..

Ala tuottaa laadukasta lähiruokaa kuluttajille sekä kotimaista raaka-ainetta jalostusteollisuudelle ja kaupalle ja vähentää siten teollisuuden riippuvuutta ulkomaisesta raaka-aineesta ja varmistaa kalan jalostusteollisuuden säilymisen edellytykset Suomessa. Tuotanto on monipuolista ja tuotannon taso vastaa kotimaista kysyntää nykyistä paremmin. Vesiviljely on merkittävä työllistäjä ja paikallistaloudellinen vaikuttaja tärkeimmillä tuotantoalueilla.

Suomalainen vesiviljelyosaaminen ja siihen liittyvä kehittämis- ja tutkimustoiminta on kansainvälisesti arvostettua ja kysyttyä, millä on osaltaan merkittävä työllistävä vaikutus Suomessa. Hyvä kalaterveystilanne ylläpitää tuotantoedellytyksiä ja mahdollistaa elävien kalan- ja ravunpoikasten sekä mädin viennin.

Hallinto tukee vesiviljelyelinkeinon kehitystä luomalla sille toimintaympäristön, jossa on taloudelliset ja toiminnalliset edellytykset:

- Pitkäjänteiselle yksityisen ja julkisen sektorin toimijoiden yhteistyölle ja aktiiviselle osallistumiselle suomalaisen vesiviljelyelinkeinon kasvutavoitteiden ja vesiensuojelun tavoitteiden yhteensovittamiseksi
- Ennakoivalle, määrätietoiselle ja koordinoitulle tutkimus- ja kehitystyölle sekä työvoimatarpeiden mukaiselle koulutukselle
- Uusille innovatiivisten toimintamallien ja teknologioiden käyttöönottoon ja tuotannon monipuolistamiseen panostaville kärkiyrityksille, joiden tavoitteena on kestävä vesiviljelytuotannon huomattava kasvattaminen
- Elinkeinon sijoittumiselle vesialueille, jotka soveltuvat hyvin viljelytarkoituksiin ja, joissa elinkeinotoiminta on mahdollista sovittaa yhteen alueen ympäristönsuojelun ja muiden käyttötärpeiden kanssa

5 Strategiset linjaukset

Elinkeinon kehittäminen

Euroopan komissio antoi vuonna 2009 tiedonannon vesiviljelyn kestävästä kehittämisestä yhteisön alueella. Tiedonannossa ja sitä koskevassa neuvoston päätelmissä rohkaistaan jäsenvaltioita kehittämään strategisesti tärkeää alkutuotannon muotoa. Neuvosto korostaa päätelmissään tarvetta varmistaa kuluttajien kysyntää vastaavan kestävä ja kilpailukykyisen vesiviljelyelinkeino toimintaedellytykset sekä painottaa hallinnon ja erityisesti lupajärjestelmien yksinkertaistamista sekä elinkeinon tarpeiden huomioimista aluesuunnittelussa. Suomi pitää tärkeänä komission tiedonannossa ja neuvoston päätelmissä esitettyjä asioita ja noudattaa näitä yhteisön tasolla sovittuja periaatteita elinkeinon kilpailukyvyyn parantamisessa.

Suomessa vesiviljelyelinkeino edellytyksiä kehitetään tässä ohjelmassa esitettyjen strategisten linjausten sekä esitettyjen toimenpiteiden mukaisesti. Ohjelman keskeisenä tavoitteena on edellytysten luonti tuotannon kestävälle kasvulle. Kestävällä kasvulla tarkoitetaan sitä, että toiminnan ympäristövaikutukset pienevät suhteessa tuotannon kasvuun ja että sovellettavat menetelmät ovat taloudellisesti, sosiaalisesti ja ekologisesti kestäviä. Pitkällä aikavälillä tavoitteena on lisätä kiertovesitekniikkaa ja avomerikasvatusta sekä muiden edistykseellisen tuotantotekniikoiden käyttöä tuotannossa. Näiden teknologioiden käyttöönottoon liittyy kuitenkin suurempia riskejä ja haasteita ja sen vuoksi arvioidaan, että edistykseellinen tekniikka ei korvaa perinteisiä tuotantomenetelmiä ohjelman toteuttamisen aikana. Uusien ympäristöystävällisten tekniikoiden ja toimenpiteiden käyttöönotto tehdään kannustavaksi joustavalla lupakäytännöllä ja investointitukien avulla sekä selvitetään erikseen energiaverotuksen keventämisen mahdollisuuksia..

Vesiviljely ja ympäristön suojele

Valtioneuvoston periaatepäätöksen (vesiensuojelun suuntaviivoista vuoteen 2015) mukaan kalankasvatuksen vesiensuojelua tehostetaan erityisesti silloin, kun sen kuormitus kohdistuu pintavesiin, jotka ovat alle hyvän tilan tai tila uhkaa heiketä kalankasvatuksen ravinnekuormituksen johdosta ja joissa vesistön tilaa voidaan parantaa kalankasvatuksen kuormituksen alentamisella. Periaatepäätöksessä ei aseteta vesiviljelylle yleistä valtakunnallista tai alueellista kuormituksen vähentämistavoitetta.

Vesiviljelylaitoksen ravinnekuormituksen taso suhteessa alueen ympäristön ekologiseen kestävyteen arvioidaan tapauskohtaisesti ympäristölupamenettelyssä. Olemassa olevien laitosten ravinnekuormituksen vähentäminen voi tulla kysymykseen silloin, kun laitokset sijaitsevat vesienhoitosuunnitelmissa esitetyillä hyvää huonommilla alueilla tai alueilla, joilla vesistön tila uhkaa heiketä ja näissä molemmissa tapauksissa laitosten aiheuttamat ympäristövaikutukset ovat olennaisia ja luotettavasti arvioitavissa . Ilman edellä mainittuja syitä laitosten kuormitusta ei ole tarpeen vähentää.

Vesienhoitosuunnitelmissa esitetyillä hyvillä alueilla sijaitsevilla laitoksilla voidaan tuotantoa ja siitä aiheutuvaa ravinnekuormitusta lisätä edellyttäen, ettei vesiputedirektiivin mukaisella luokituksella esitettyä vesien hyvää tilaa heikennetä. Olemassa olevien laitosten sijainninhjauksessa tulee ottaa huomioon toiminnan keskittymisestä saavutettavat hyödyt alueille, joilta kasvatustoiminta siirtyy muualle.

Uudet tuotantolaitokset pyritään ohjaamaan vesialueille, jotka kestävät hyvin toiminnasta aiheutuvaa ravinnekuormitusta, soveltuvat hyvin vesiviljelyyn ja joissa niistä aiheutuu mahdollisimman vähän haittaa alueen muulle käytölle. Erityisen hyvin vesiviljelyyn soveltuvilla alueilla, esimerkiksi avoimilla merialueilla ja hyvissä laimentumisolosuhteissa, suurimmat laitokset voivat olla kertaluokaltaan suurempia nykyisiin laitoksiin verrattuna edellyttäen, että vesien tila ei heikenny.

Ympäristölupaharkinnassa pyritään ottamaan huomioon yrittäjien vapaaehtoiset toimet ravinteiden vähentämiseksi laitosten vaikutusalueelta tai Itämeren ulkopuolelta tulevien ravinteiden korvaamiseksi. Tällaisiksi keinoiksi katsotaan esimerkiksi ravinteiden poisto vaikutusalueella vaeltavien vajaasti hyödynnettyjen kalojen (erityisesti särkikalat) pyynnillä, simpukoiden viljely sekä Itämerestä pyydetystä kalasta valmistetun rehun käyttö kalankasvatuksessa. Poistettaessa vajaasti hyödynnettyä kalaa käytetään ympäristöluvassa lähtökohtaisesti korjauskerrointa 1,1 eli 11 tonnin poistettu kalasaalis antaisi oikeuden 10 tonnin kalamäärän lisäkasvatukseen. Toiminnasta voidaan katsoa olevan myös vesiensuojeluhyötyä, kun vesistöistä poistetaan enemmän ravinteita kuin em. lisäkasvatus aiheuttaa ravinnepestäjä vesistöön. Itämeren kalasta tehty kuivarehu sallii ympäristöluvassa lähtökohtaisesti 1,5 kertaa suuremman ravinne määrän käytön edellyttäen, että alueen ekologinen kestävyys sallii paikallisen lisäkuormituksen.

Vesiviljely on peruselintarvikkeiden tuotantoa ja sen on pystyttävä toimimaan menetelmillä, joilla lopputuotteen hinta on mahdollista pitää kuluttajille riittävän alhaisena. Soveltamiskelpoiset tuotantomenetelmät käyttävät luonnonvaroja ja vaikuttavat luontoon. Taloudellisesti kannattamattomaksi todettujen menetelmiä ei lueta parhaisiin käyttökelpoisii tekniikoihin. Myös kalan perkaamoiden jätevesien käsittelyjärjestelmissä edellytettävien puhdistustekniikoiden tulee olla taloudellisesti kestäviä.

Vesiviljelyn ympäristövaikutusten vähentämiseen pyritään mahdollisimman kustannustehokkailla ratkaisuilla. Tähän tavoitteeseen pyritään sijainninhajauksella, tuotannon ominaiskuormitusta pienentämällä ja tuotantoprosessia kehittämällä. Tämä sisältää rehujen ja ruokintajärjestelmien kehittämistä sekä viljeltävien kalakantojen ominaisuuksien parantamista valintajalostuksen avulla.

Vesiviljelytoiminta luonnonsuojelualueilla

Luonnonsuojelualueita ovat valtion omistamilla alueille perustetut kansallispuistot, luonnonpuistot ja muut luonnonsuojelualueet (esim. hylkeensuojelualueet). Näiden lisäksi on yksityisten tai yhteisöjen omistamia luonnonsuojelualueita. Valtion omistamia suojelualueista (kansallispuistot) säädetään lailla ja asetuksilla, sekä järjestyssäännöillä, joilla säädetään ko. alueella sallittuja ja/tai kiellettyjä toimintoja. Muilla suojelualueilla tulee vastaavasti selvittää suojelumääräyksistä, onko vesiviljely ko. alueilla mahdollista. Kestävän vesiviljelyn mahdollisuudet tulee ottaa huomioon perustettaessa uusia luonnonsuojelualueita.

Valtioneuvoston periaatepäätöksen (20.8.1998 ja myöhemmin tehdyt lisäykset) Natura 2000 –verkostosta mukaisesti alueeseen kuuluvilla alueilla voidaan suorittaa tarpeellisia vesivarojen hoitoon ja käyttöön liittyviä toimenpiteitä, elleivät ne merkittävästi heikennä niitä luonnonarvoja, joiden perusteella alueet on verkostoon otettu. Suojelutoimenpiteet rajoittavat siten vain sellaisia hankkeita, jotka heikentäisivät alueella olevia yhteisön tärkeinä pitämiä luontotyyppisiä tai lajien elinympäristöjä.

Tämän linjauksen mukaisesti Natura-alueille voidaan harjoittaa vesiviljelyä sekä aloittaa uusi viljelytoiminta, kunhan se ei merkittävästi heikennä alueen luonnonarvoja. Mahdolliset

vaikutustarkastelut tulee tehdä niiden luontotyyppien ja lajien kannalta, joiden vuoksi alue on otettu Natura 2000 -verkostoon.

6 Ydinkysymykset ja toimenpiteet

Ydinkysymys 1: Kilpailukykyinen toimintaympäristö

Taloudellisesti kannattavan vesiviljelyelinkeinoon edellytysten turvaamisen kannalta keskeiseksi ydinkysymykseksi nousee kilpailukykyisen toimintaympäristön luominen sekä tuotantoyksiköiden ja tuotannon kestävä kasvattaminen siihen soveltuvilla alueilla. Suomessa toimintaympäristön keskeisenä rajoittavina tekijöinä ovat vesialueiden käyttöön liittyvät ristiriidat sekä ympäristön kestokyvyn asettamat rajoitukset. Mikäli Suomen tarjoama toimintaympäristö ei ole riittävän kilpailukykyinen, vaarana on, että toiminnan jo alkanut siirtyminen Suomesta muualle Itämeren alueelle kiihtyy, jolloin pahimmassa tapauksessa Itämereen kohdistuva ravinnekuormitus pysyy samana, mutta toiminnan myönteiset yhteiskunnalliset vaikutukset siirtyvät ulkomaille.

Suomalaisen kalanjalostuksen ja –kaupan raaka-aineen saannin turvaaminen ja säilyminen kilpailukykyisenä edellyttää hyvinvoivaa ja kannattavaa vesiviljelyelinkeinoa. Muutoin riski kalanjalostusteollisuuden siirtymisestä ulkomaille kasvaa oleellisesti.

Toimenpide 1.1 Vesiviljelyn ympäristöluvut

Parhaan käyttökelpoisen tekniikan ja ympäristön kannalta parhaiden käytäntöjen käyttöönotto edellyttää pitkäkestoisia ympäristölupia sekä riittävän suuria tuotantoyksiköitä. Yrittäjällä on oltava varmuus toiminnan jatkumisesta kannattavan laajuisena, jos laitos on täyttänyt lupamääräykset ja sen lähiympäristön tilassa ei ole tapahtunut laitoksen toiminnasta johtuvaa olennaista heikentymistä.

Vesiviljelytoiminnan ympäristöluvitusta kehitetään nykyisen lainsäädännön puitteissa siten, että se huomioi nykyistä paremmin elinkeinotoiminnan erityispiirteet. Ympäristöluvissa määrätään toiminnan sallituista päästöistä rajoittamatta tuotantomäärää. Verkkoallaslaitoksissa määrätään ensisijaisesti kasvatuksessa käytettävien rehujen sisältämistä kokonaisravinnemääristä. Sisävesialueen maa-allas tai kiertovesilaitoksille asetetaan ensisijaisesti ravinnepäästörajat. Epäsuorat tuotantoon vaikuttavat määräykset, kuten altaiden pinta-ala, tilavuus tai rehun koostumus ovat toissijaisia. Niiden tarkoituksena ei ole rajoittaa tuotantoa tai vaarantaa viljeltävien eläinten hyvinvointia tai häitätä yrittäjien toteuttamia toimenpiteitä haittaeläimiltä suojautumiseksi. Ympäristölupaharkinnassa pyritään ottamaan huomioon yrittäjien vapaaehtoisesti toteuttamat ja todennettavat toimet ravinteiden poistamiseksi laitosten vaikutusalueilta tai Itämeren ulkopuolelta tulevien ravinteiden korvaaminen Itämeren tai sen valuma-alueen kalasta tehdyllä rehulla. Ympäristöluvissa asetettujen tarkkailuvelvoitteiden tulee olla kohtuullisia ja suhteutettu yritystoiminnan ympäristövaikutuksiin. Velvoitetarkkailuihin ei sisällytetä vesistöjen tilan yleisistä seurantarpeista johtuvia velvoitteita.

Toimenpide 1.2 Sijainninhjauksen kehittäminen

Hallinnon tehtävänä on edistää sijainninhjauksen toteutumista mm. osoittamalla yritystoiminnalle parhaiten soveltuvia alueita tuotantotarkoitukseen. Vesiviljelyn kehittämisryhmä määrittelee periaatteet sijainninhjaukselle. TE-keskukset yhteistyössä elinkeinon, tutkimuksen, maakunnan

liittojen, metsähallituksen ja ympäristökeskusten kanssa laativat alueellisen vesiviljelyn sijainninhjaussuunnitelman edellä mainittujen periaatteiden mukaisesti ja osoittavat vesiviljelyyn hyvin soveltuvat alueet siten, että elinkeino- ja ympäristöpolitiikka sekä kala- ja raputautien ehkäiseminen otetaan huomioon. Kunkin TE-keskuksen toimialueen tai vesienhoitoalueen osalta laaditaan em. suunnitelma ja osoitetaan vesiviljelyyn soveltuvat alueet. Tavoitteena on suunnitelmien valmistuminen vuoden 2010 loppuun mennessä. Maa- ja metsätalousministeriö ja ympäristöministeriö vahvistavat alueelliset sijainninhjaussuunnitelmat.

Alueidenkäytön suunnittelussa otetaan huomioon vesiviljelyelinkeinoon kehittämistarpeet maa- ja vesialueilla. Valtion vesialueiden osalta selvitetään vesiviljelylle soveltuvat alueet ja niitä osoitetaan tähän käyttöön alueellisissa sijainninhjaussuunnitelmissa sekä tarpeen mukaan maakunta- ja yleiskaavoissa. Vesiviljelyä voidaan suunnata myös alueille, joiden luonnonmukaista tilaa ihmisen toiminta on jo selvästi muuttanut (esim. tuulipuistot ja voimakkaasti rakennetut vesistöt). Teollisuuden ja sähköntuotannon hukkalämmön hyödyntämistä vesiviljelyssä edistetään.

Laaditaan selvitys avomerikasvatustekniikan soveltuvuudesta kalankasvatukseen Itämerellä. Ensisijaisesti tarkastellaan tuotantomenetelmien teknisiä ja taloudellisia mahdollisuuksia viimeisen kesän kasvuvaiheen osalta.

Toimenpide 1.3 Ympäristövaikutusten pienentäminen

Vesiviljelyn ympäristövaikutukset muodostuvat käytännössä ravinnekuormituksesta, joka syntyy rehuista sekä kalojen aineenvaihduntatuotteista. Vesiviljelyn ympäristövaikutusten vähentämiseen pyritään kustannustehokkailla ratkaisuilla, jotka ovat sekä taloudellisesti että ekologisesti kestäviä. Tähän tavoitteeseen pyritään sijainninhjauksella, tuotannon ominaiskuormitusta pienentämällä ja tuotantoprosessia kehittämällä. Toimenpiteet sisältävät rehujen ja ruokintajärjestelmien kehittämisen sekä viljeltävien kalakantojen ominaisuuksien parantamisen valintajalostuksen avulla. Rehujen kehittämisessä edistetään erityisesti Itämeren kalasta valmistetun kalanrehun käyttöä sekä kasvisperäisten raaka-aineiden osuuden lisäämistä rehujen proteiiniraaka-aineena. Sisävesilaitoksilla kehitetään kasvatusmenetelmiä ja -tekniikoita ympäristövaikutusten pienentämiseksi.

Toimenpide 1.4 Hallinnon keventäminen

Vesiviljelyn toimintaa ohjataan ja säädetään monen viranomaistahon toimesta. Vesiviljelyn kehittämisryhmän tehtävänä on koordinoita eri viranomaistahojen toimintoja sekä tehdä esityksiä päällekkäisen ja tarpeettoman byrokratian keventämiseksi.

Toimenpide 1.5 Tutkimus- ja kehittämistoiminnan suuntaaminen sekä kansainvälinen vaikuttaminen

Vesiviljelyn kehittämisryhmä seuraa sektorin tilaa ja kehittymistä sekä tunnistaa tutkimus- ja kehittämistoimintojen painopistealueita. Lisäksi ryhmä edistää uuden tutkimustiedon leviämistä. Maa- ja metsätalousministeriö painottaa sektoritutkimuslaitosten tulosohjauksessa sekä kehittämisvarojen kohdentamisessa resurssien suuntaamista määritelyihin painopisteisiin.

Suomi vaikuttaa aktiivisesti elinkeino toimintaan ja sen ympäristönsuojeluun liittyvien asioiden valmistelussa kansainvälisillä foorumeilla. Vesiviljelyn kehittämisryhmä toimii asiantuntijafoorumina Suomen näkemysten valmistelussa.

Ydinkysymys 2: Kannattava ja markkinalähtöinen yritystoiminta

Kilpailukykyinen yritystoiminta edellyttää, että yrittäjät hallitsevat yritystoiminnan ja liikkeenjohdon. Yrittäjien tulee tunnustaa nykyaikaisen yrittäjyyden tarpeellisuus ja sen toiminnalle asettamat vaatimukset. Yritysten on kyettävä tuottamaan kuluttajien kysynnän tyydyttämiseksi oikeanlaisia tuotteita. Kysynnän ja markkinoiden muutosten tunnistaminen ja ennakoiminen edellyttää hyvää markkinoiden tuntemusta. Erityisesti uusien lajien osalta korostuu myös vientiosaaminen ja kansainvälisen markkinatilanteen hallinta.

Toimenpide 2.1: Tuotannon monipuolistaminen

Vesiviljelytuotantoa monipuolistetaan uusiin lajeihin, joilla on hyvät kotimaiset ja/tai kansainväliset markkinanäkymät. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos tekee aktiivisesti uusien lajien viljeltävyys- ja markkinaselvityksiä. Rakennetaan infrastruktuuri ja menettelytavat uusien lajien hallitulle ja bioturvalliselle kotiuttamiselle. Haetaan aktiivisesti uusia mahdollisuuksia ja erikoistumisaloja vesiviljelyalalla.

Toimenpide 2.2: Yritysoasaamisen kehittäminen

Hallinto tukee toimijoiden yritysoasaamisen kehittämistä kehittämishankkeiden avulla sekä kannustaa yritystoiminnan pitkäaikaisen suunnitteluun tarjoamalla korotettua investointitukea yrityksille, jotka laativat ns. yritystoiminnan kehittämissuunnitelman.

Uusien ammattitaitoisten yrittäjien ja työntekijöiden saamiseksi alalle kokeillaan ja mahdollisuuksien mukaan otetaan käyttöön ns. mestari-kisällijärjestelmä yrittäjien ja työntekijöiden kouluttamisessa. Kalatalousalan koulutusjärjestelmien kehittämisessä otetaan huomioon elinkeinon tarpeet.

Toimenpide 2.3 Suomalaisen osaamisen ja teknologian vienti

Ohjelman tavoitetilan mukaisesti Suomi on edelläkävijä kestävänsä vesiviljelyn osaamisessa ja kehittämisessä. Tämän tavoitteen mukaisesti Suomi toimii aktiivisesti kansainvälisissä kehittämissankkeissa. Keskeisimpinä vientiosaamisina ovat korkean teknologian tuotteet sekä kylmän veden kasvatusosaaminen. Lisäksi kirjolohen valintajalostusosaaminen sekä pitkälle jalostettu poikasmateriaali ovat kärkituotteita.

Vesiviljelyn kehittämissryhmä koordinoi kansainvälisten toimintojen toteuttamista ja keskustelee periaatteista Suomalaisen osaamisen ja teknologian viennissä.

Toimenpide 2.4 Vesiviljelyteknologian ja menetelmien kehittäminen

Suomi seuraa aktiivisesti kansainvälistä kehitystyötä uusien kestävien teknologioiden ja menetelmien löytämiseksi Suomen tuotanto-olosuhteisiin. Investointi- ja kehittämistukien avulla tuetaan uusien teknisten ja toiminnallisten innovaatioiden käyttöönottoa ja kehittämistä.

Ydinkysymys 3: Terveystilanteen hallinta

Kala- ja rapusairaudet aiheuttavat vesiviljelylle suoria kustannuksia kuolleisuutena sekä lääkityksen ja hoidon aine- ja työkustannuksina. Taudeista johtuvat siirtorajoitukset ja varoaikojen aiheuttamat markkinointirajoitukset johtavat myös usein taloudellisiin menetyksiin.

Kalatautitautitilanne on Suomessa hyvä, mutta riski tilanteen muuttumiseksi huonompaan suuntaan on olemassa. Tautien leviämisen riskiä on lisännyt tuotantorakenteen muutos, jolloin yrityksillä on laajalla alueella useita tuotantoyksiköitä sekä merialueella että sisävesillä ja naapurimaissa. Tämä lisää kala- sekä henkilöliikennettä ja tekee tautitilanteen hallinnan haasteellisemmaksi.

Kalojen tuontimäärät ja tuotavat kalalajit ovat myös lisääntyneet. Kalojen tuontiin liittyvä tautitilanteen hallinta on muuttunut haasteelliseksi EU-jäsenyyden aikana, sillä yhteisön yleisenä periaatteena on kaupankäynnin esteiden purkaminen. Eläintautiviranomaiset voivat asettaa tiettyjä tuontiehtoja tietyin rajoituksin, mutta tautien vastustaminen jää merkittäviltä osin tuojan vastuulle. Tautiriskien realisoituminen tuonnissa ei kuitenkaan yleensä jää vain yhden yrittäjän tappioksi, vaan ongelma koskettaa vähintäänkin lähialueen muita kalanviljelylaitoksia. Lisäksi kalataudit leviävät myös luonnonvaraisten eläinten välityksellä, eikä niiltä voida kokonaan suojautua.

Kalatautien viljelylle aiheuttamista vahingoista suurin osa muodostuu ns. perinteisistä kalataudeista, joita ei vastusteta eläintautilainsäädännön nojalla. Näistä merkittävimpiä ovat flavobakteereiden, yersinioosin ja vesihomeen aiheuttamat tappiot. Raputaudeista merkittävin on rapurutto. Kalatautitutkimusta tehdään Suomessa pääosin Eviran tulosoikeuksella ja maa- ja metsätalousministeriön hankerahoituksella ja rahoitus keskittyy lähinnä vastustettaviin kalatauteihin sekä akuuttien tarpeiden selvittämiseen.

Toimenpide 3.1: Kala- ja raputautitilanteen seuranta ja hallinta

Vesiviljelyn kehittämissyhmä toimii asiantuntijafoorumina kalatautiasioiden käsittelyssä ja seurannassa. Ryhmän asiantuntemusta vahvistetaan kalatautiasiantuntijalla.

Vaikutetaan aktiivisesti kansallisella ja EU-tasolla Suomen hyvän kalaterveystilanteen säilyttämiseksi. Vesiviljelyn kehittämissyhmä tekee esityksiä kala- ja raputautien leviämisen ehkäisemiseksi ja taudeilta suojautumiseksi.

Toimenpide 3.2: Kalatautitutkimuksen ja rahoituksen koordinointi

Kala- ja raputautitutkimusta ja sen rahoitusta kehitetään siten, että tutkimus- ja kehittämistyötä vahvistetaan myös niiden tautien hallinnan parantamiseksi, joita ei vastusteta viranomaistoimin, mutta joilla on taloudellista merkitystä yritystoiminnalle.

7 Ohjelman toteuttaminen ja seuranta

Ohjelman ja sen toteuttamisen edistämiseen liittyvät tutkimus- ja kehittämistoimintojen koordinointi ja toimenpiteiden toteutumisen seuranta tapahtuu maa- ja metsätalousministeriön nimeämässä vesiviljelyn kehittämissuostyryhmässä. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos kerää seurantatiedot sekä laatii vuosittaisen toimialakatsauksen sektorin kehityksestä.

OHJELMAN SEURANTAINDIKAATTORIT

- Vesiviljelyn tuotanto (määrä, arvo ja tuotannon monipuolisuus)
- Toiminnan ravinnekuormitus
- Laitosten lukumäärä ja keskikoko sekä alueellinen sijoittuminen
- Alan kannattavuus ja kilpailukyky
- Alan työllistävyys
- Vesiviljelytuotteiden sekä elävien kalojen, rapujen ja mädin vienti